

Matilde Leon Leon. Infermera al front de guerra

MARGARIDA COLOMER I ROVIRA

GRUP D'HISTÒRIA DEL CASAL. MATARÓ

GRUP DE RECERCA DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE MATARÓ

La Marina, la filla més gran de la Matilde, fa un temps que em va començar explicar la història de la seva mare. Era quan ens vam trobar en la visita dels espais de la Batalla de l'Ebre, ella em deia:

Aquí la meva mare havia fet d'infermera. Mentre cosia a casa a estones a la nit, m'explicava les històries de la família i l'experiència de la guerra.

Al cap de molt temps ens vam trobar ara ja per reconstruir la història de vida de la seva mare:

Matilde va néixer a Ceuta el 6 d'abril de 1916, filla de Joana i de Lluís, en el si d'una família de pescadors a Carbonera (Almeria).

En temps de la Restauració borbònica hi havia eleccions però, malauradament, eren manipulades pel cacics a favor del partit que els convenia. Un dia d'aquells que hi va haver eleccions en Lluís, el pare de la Matilde, va decidir que en lloc de la pantomima d'anar a votar, agafaria la barca i aniria a pescar. Quan va tornar al vespre a casa seva, la guàrdia civil el va anar a buscar i se'l van endur arrestat.

Va arribar el diumenge i el capellà del poble va anar a veure la Joana, li va preguntar el perquè no havia anat a missa. La Joana li va respondre que quan traguessin el seu marit de la presó, tornaria a missa. En Lluís va estar tancat a la presó durant trenta dies.

Quan va sortir de la presó, el matrimoni va decidir marxar del poble. Volia gua-

nyar-se la vida i viure en llibertat, sense estar tan controlat per les autoritats. El lloc on van decidir anar viure va ser Ceuta, on vivien familiars que també es dedicaven a la pesca. Una vegada a Ceuta, el pare de la Matilde va poder organitzar el negoci de la pesca de manera molt satisfactòria. Va comprar dos vaixells de pesca i la família va assolir un bon nivell de vida. Fins i tot en Lluís arribà a ser alcalde d'un barri de la ciutat.

La Marina em diu que:

els meus avis van tenir sis fills: Lluís, Manuel, Dolores, Alfonso, Matilde i Ma-

ria Gràcia. Posteriorment per raons familiars van anar a viure a València, on en Lluís va iniciar un negoci de bestiar, però va venir una epidèmia i es va arruïnar. Van decidir anar a viure a un lloc on es pogués tornar a dedicar a la pesca.

El 1927 van venir a viure al carrer de Balmes de Mataró, on ja hi vivia una part de la família. Al cap de poc van canviar al primer pis del Cafè de Mar. Tenien com a veïna la família Masafrets. Totes les filles van anar a escola fins els 14 anys.

La Marina m'explica que:

Quan va esclatar la guerra civil la meua mare, la Matilde, tenia 20 anys. Ella sempre havia volgut fer d'infermera. Amb el seu títol de la Creu Roja a la mà, va voler fer-se miliciana per ser infermera als fronts de guerra.¹

El 2 de setembre de 1936, la Matilde va marxar amb la columna Malatesta on també hi anava el seu germà Manuel Leon. Més tard s'hi afegiria la germana Maria Gràcia Leon. Com es pot deduir, la família estava molt conscienciada en la defensa republicana.²

Segons Gonzalo Berger, la Matilde va anar en primer lloc al front d'Aragó i més tard amb la reestructuració i unificació de l'Exèrcit Popular de Catalunya, aquesta columna es va subdividir amb grups militars i la Matilde va organitzar-se amb la divisió Juvert. Va anar a la zona de Calanda, Belchite i es va unir més tard a la columna Ortiz, la qual va situar-se al sector Sud-Ebre. Al final va estar a la batalla de l'Ebre i després va emprendre la retirada. Ella no va marxar a l'exili.³

La Matilde, sempre va treballar en l'equip sanitari, format per un metge militar i un equip d'infermeres i camillers, tots ben

preparats. Estaven a hospitals de primeres cures o hospitals de sang. Aquests hospitals, a vegades eren a dins d'uns vagons habilitats com hospital, que tenien quiròfan.

Segons el que explica la seva filla Marina, és al front de l'Ebre on Matilde va viure un episodi que li marcà tota la seva vida:

quan estaven al front de l'Ebre ella formava part de l'equip sanitari, treballava en un tren que servia d'hospital i que circulava fent un recorregut definit pels punts propers al front. S'hi va instal·lar un quiròfan on es feien els primers auxilis i operacions quirúrgiques.

L'equip, aquell dia estava format per un cirurgià militar, un anestesista i dues infermeres, ella n'era una. Matilde recorda que va viure moltes situacions difícils. Un dia mentre estaven al quiròfan operant una cama d'un soldat els va sorprendre un gran bombardeig. L'altra infermera va sentir tan de pànic que va deixar els estris i marxà corrents al refugi. L'operació la van acabar el metge, l'anestesista i ella de manera satisfactòria, no sense por, ja que ells també en tenien però la van poder controlar.

Una vegada acabada la intervenció, el metge va parlar amb la companya d'infermeria de la Matilde. Li va dir que el que havia fet era comprensible però no admissible. L'equip mèdic estava al front per salvar vides i en aquells moments, si tots quatre haguessin fugit, el soldat que estaven operant hagués mort. En el front tots s'hi jugaven la vida tant els militars que estaven a les trinxeres com l'equip mèdic.

La Matilde va continuar fent d'infermera fins al final de la guerra. Va conèixer en Nicolàs, soldat republicà. Es van enamorar i es van casar pel civil en el mateix front de guerra. Quan va acabar la guerra, ella esperava un fill i va anar a casa seva a Mataró. En Nicolàs del Rio va haver de marxar a l'exili, va estar al camp de concentració d'Argelers i el setembre quan va començar la Segona Guerra Mundial

¹ Entrevista a Marina del Rio, 26 de setembre de 1916.

² ACM. Relació de Milícies, referència Int. 0214, núm. 691, 731, 745, 749, 806, 815, 834, 869, 875, 876 i 887, 888, 907, 916.

³ Entrevista amb Gonzalo Berger, febrer 2021.

va anar a fer de forner a un poble del Rosselló.

El pare de Nicolàs era guàrdia civil a Àvila. A partir de les cartes recomana al seu fill que torni a Espanya. En Nicolàs quan torna és empresonat, com antecedent constava que abans de la guerra havia estudiat per militar a l'escola de Barcelona. Va estar un any a la presó i quan sortir va anar a viure a Mataró amb la Matilde i el seu fill que ja tenia dos anys.

En Nicolàs aleshores tenia llibertat condicional i havia de presentar-se periòdicament a la policia. Al cap de poc el van desterrar a Ceuta i després a Tetuan. Serà en aquestes ciutats on naixeran la majoria dels seus fills: En Nicolàs va néixer a Mataró, en Vicente i la Marina a Ceuta, la M. Teresa, la Lluïsa, la M. Jesús i l'Anna M. a Tetuan i el petit, en Josep Lluís, a Mataró. Quan vivien a Ceuta i a Tetuan, la Matilde podia combinar la maternitat amb exercir d'infermera, la seva gran passió.

El 14 de febrer de 1958 tornaran a Mataró. Aniran a viure el carrer de Balmes 8 1r. Al cap d'un any van anar a viure als pisos de l'Escorxador. La família es va establir de manera permanent a la ciutat. Els fills i filles van fer els seus estudis, es van casar i han forjat famílies molt combatents, destacats en la lluita antifranquista.

La Matilde es va anar fent gran, no podia viure sola, al final de la seva vida va voler anar a viure amb la seva filla Maite a Granada. Allà va morir el 12 d'octubre de 2004.⁴

Consideracions finals

La història de la Matilde és una de tantes que han quedat en l'anonimat. Les dones en temps de guerra foren protagonistes actives en la solidaritat republicana. A Ma-

taró, al començament de la guerra es va organitzar un centre d'instrucció militar per a les dones que volguessin marxar com a milicianes al front de guerra, així com cursos d'infermeria per a homes i dones.

El centre d'instrucció era el pati del col·legi de Valldemia. S'hi van apuntar diverses dones que aspiraven a esdevenir milicianes i anar a lluitar amb les armes a favor de la República. De Mataró en van sortir vint-i-tres integrades en diferents columnes com: la Malatesta, la Medrano, la Roja i Negra, la López Gatell, la del POUM i altres.

Per ordre alfabètic ens consten les següents: Josepa Besteiro, Dolors Bolta, Progrés Calba, Teodora Coloma, Dolors Colomé, Ramona Espart, Carme Gras, M. Gràcia Leon, Matilde Leon, Dolors López, Emília Martín, Josepa Martínez, Consol Massaguer, Maria Moreno, Mercè Nonell, Enriqueta Parramon, Francisca Pena, Re-

Hospital de sang de Guimets

⁴ Entrevista, 26 de setembre 2019, a Marina del Rio Leon. Totes les dades han estat facilitades per la Marina, que ha dedicat un llarg temps per fer recerca de documents que acreditessin tot el que s'ha explicat.

yes Ramon, Antònia Reynon, Josepa Reynon, Laura Romaguera i Marina Sala.⁵

Les milícies femenines de Catalunya formaren part dones d'ERC, de la FAI, de la CNT, de la UGT, del POUM i del PSUC. No totes van restar tot el temps de guerra amb les armes a la mà, ja que les jerarquies militars, les hi van fer deixar en la majoria dels fronts. Algunes van tornar a la rereguarda i altres van decidir quedar-se al front exercint funcions auxiliars de reforç militar.⁶

Les dones en temps de guerra, a la rereguarda, van ocupar els llocs de treball dels homes que anaven a front, fent-se més visibles en els espais públics com: partits polítics, sindicats, càrrecs polítics als ajuntaments i a altres institucions.

Cal fer esment que les dones, en temps de guerra, van organitzar noves institucions sanitàries i assistencials: bancs de

sang, centres d'infermeria, maternitats, atenció mèdica, hospitals militars... a la rereguarda i als fronts de guerra. Totes elles foren indispensables.

La guerra va alterar la vida quotidiana de les dones i els seus estils de vida habituals, va generar una resposta massiva de suport actiu contra l'agressió feixista.

Malauradament, la por, el silenci i un sorgiment de la cultura masclista, que va imposar el franquisme, farà que elles siguin les grans desconegudes. La repressió de la dictadura franquista tancà brutalment el camí d'emancipació del moviment feminista. Però, a principi dels anys seixanta el moviment feminista renaixerà amb molta força. Les historiadores com Mary Nash, han fer memòria de la lluita de les dones a la guerra civil. Tal com diu aquesta autora: la història necessita escriure's constantment a la llum de nous descobriments.⁷

⁵ ACM. Milícies Columnes Voluntaris Mataró, 1.0214

⁶ Gonzalo Berger, *Les Combatents*, pàg. 235-250.

⁷ Mery Nash. ROJAS. *Las mujeres republicanas en guerra*. Ed. Tauros 2006. Madrid, pag. 13.